

تأثیر کالبد ساختاری میادین دوره صفوی در ارتقا تعاملات و پایداری اجتماعی (نمونه موردی: میدان های تاریخی نقش جهان اصفهان و گنجعلی خان کرمان)

هدیه پنجه پور: کارشناسی ارشد معماری، Hedy.pajepour@gmail.com

چکیده:

میدان به عنوان یک فضای شهری، یکی از مهم ترین مکان هایی است که محل برخورد های چهره به چهره و عرصه تعاملات اجتماعی شهروندان به شمار می رود وجود بحران ترافیک وسایل نقلیه، باعث کمبود شدید فضای عمومی با قابلیت پذیرش تعاملات اجتماعی شده است این در حالیست که با توجه به فشارهای روانی روزمره، نیاز به فضایی برای برقراری ارتباط بیشتر با طبیعت، انسان و فضای باز، بیش از پیش احساس می گردد. این میدان های پر ارزش طی دهه های گذشته در اثر بی توجهی رونق زندگی خود را از دست داده اند. هدف این پژوهش بررسی مفهوم فضای شهری، مراحل و ابعاد مختلف تجلی کالبد شهری در تعاملات اجتماعی را با مطالعه ی میدان های شهری دوره صفوی (میدان نقش جهان اصفهان و میدان گنجعلی خان کرمان) مورد بررسی قرار داده و راهکارهایی برای ارتقا این فضاهای شهری، به منظور تقویت تعاملات اجتماعی شهروندان ارائه داده است. روش پژوهش کمی و از نوع تحلیل-توصیفی بوده و برای گردآوری مطالب از مطالعات کتابخانه ای و میدانی استفاده شده است. در ابتدا به تعریف مفهیمی از جمله تعاملات اجتماعی و سبک اصفهانی دوره صفوی پرداخته شده سپس تحلیل و تطبیق ویژگی های نمونه های موردی (میدان نقش جهان اصفهان و میدان گنجعلی خان کرمان) صورت گرفته است. با بررسی وضع موجود دو میدان، نقاط ضعف و قوت آن ها بدست آمده و راهکارهایی جهت بهبود و ارتقای نقاط قوت و همچنین تضعیف و از بین بردن نقاط ضعف آن ها به صورت جداول SOWT ارائه شده است. بررسی این جداول نشان می دهد راهکارهایی از قبیل: انعطاف پذیری چندمنظوره ی فضای میانی میدان با رویکرد فضای تجمع، تمهید فضا جهت تشویق فعالیت های بدون فضا، ایجاد تنوع در کارکرد، فعالیت ها، زمان های استفاده از فضا و گروه های مخاطب فضا و ... در احیای تعاملات اجتماعی میدان موثر خواهند بود.

واژگان کلیدی: تعاملات اجتماعی-میادین-دوره صفوی-نقش جهان-گنجعلی خان

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

فضاهای شهری امروزی از تصویر،خاطره و مفاهیم اصیل انسان تهی شده است و این به دلیل جایگزینی کمیت،اعداد و ارقام به جای کیفیت در طراحی اینگونه فضاها می باشد امروزه بسیاری از فضاها بدون طرح رها شده اند وحتی تعداد محدودی از فضاهای طراحی شده با مخاطبان خود ارتباط عمیق برقرار میکنند و باعث ایجاد حس تعلیق شهروندان به فضای عمومی و غنی شدن خاطره ی آن ها از شهرمی گردند.نیاز انسان به حضور در جمع و دوست داشتن هم نوعان تنها با فراهم آوردن بستری اجتماعی در عرصه های عمومی میسر است.عرصه های همچون میدان ها،مراکزاجتماع و ایستگاه های حمل و نقل و ... هر یک در ساختن بستری اجتماعی و فرهنگی حایز اهمیت اند. از نظر پاتریک گدس فضای آرمانی محصول آفرینش مردم است.یک زندگی به واقع فعال که عناصر اصلی آن عقل،هنر،سیاست،نمایش،حرکت،هماهنگی زندگی و شروع تاریخ انسان ها و مانند آن است.به نظر وی فضای شهری به واقع زمانی زاده میشود که عناصر فوق در آن زایش یابد(توسلی،1376). به طور کلی شهر سیستمی مادی و معنوی است که به نیازها ، فعالیت ها و رفتارهای ساکنان پاسخ فضایی می دهد.انسان ها نیز بر اساس نیازهای فردی و گروهی و الگوهای رفتاری خاص خود در شهر حضور می یابندو فضای شهری را شکل و حتی تغییر میدهند؛به عبارت دیگر شهر وفضاهای مختلف آن بستر یا ظرفی هستند برای اینگونه اتفاق ها؛بالتبع فضاها و ویژگی های شدیدی به نحوی فعالیت و الگوهای رفتاری استفاده کنندگان آن ها دارند.البته همانطور که فضاها از یک سو ،آینه تمام نمای فعالیت ها و الگوهای رفتاری جامعه هستند از سوی دیگر بر تمام فعالیت ها و الگوهای رفتاری ساکنان خود تاثیر می گذارند(پاکزاد،1386). بنا بر نظر کوین لینچ¹ «هیچ عاملی از شهر به خودی خود تجربه نمیشود،مگر آن که در رابطه با محیطش مشاهده شود ،تسلسل وقایعی که سبب بروز و وجود آن گشته،شناخته گردد و در رابطه با خاطره های تجارب گذشته باشد» (Lynch,1960 :1).توجه به گونه گره و زیرمجموعه ی آن (میدان)درمیان فضاهای شهری ، حاصل دغدغه ی صاحب نظران مباحث شهری در جهت افزایش کیفی و کفی حضور مردم در عرصه شهر است (نژادستاری،1390). این نوع از فضاهای شهری در شهرهای سنتی ایران ،در سطوح فرا شهری، درون شهری و درون محله ای به وفور موجود است،که حاصل تفکرات شهرسازی در دوران باستان،دوران تاریخی و دوران اسلامی می باشد.

در مورد تعریف میدان می توان به کتاب ها و نوشته های متعددی مراجعه کرد که هر یک از منظری میدان را مورد تفسیر و تعبیر قرار داده اند.سلطان زاده در کتاب خود مینویسد:میدان ها فضاهای باز و گسترده ای هستند که دارای محدوده ای محصور یا کمابیش معین بوده اندودر کنار راه های در محل تقاطع آن ها قرار داشتند و دارای کارکردی ارتباطی،اجتماعی،تجاری،ورزشی،نظامی یا ترکیبی از دو یا چند کارکرد مزبور بودند.(نقل به مضمون ،سلطان زاده ،1385: وص 82تا86).

این نوع از فضاهای شهری در شهرهای سنتی ایران،در سطوح فرا شهری،درون شهری و درون محله ای به وفور موجود میباشد که حاصل تفکرات شهرسازی در دوران باستانی،تاریخی و اسلامی است.این مقاله در پی بررسی و تحلیل نقش مجموعه های شهری عصرصفوی در شکل گیری تعاملات است.درراستای این پژوهش ابتدا به اختصار نمونه ای از میدان ها (نقش جهان -اصفهان و گنجعلی خان -کرمان) در شهرسازی عصر صفوی را شرح و در پایان با تحلیل تعاملات اجتماعی وضعیت امروز آن ها به ارائه راهکار ها پرداخته می شود.

بیان مسئله:

میادین یکی از نمونه های مهم عناصر شهری هستند و نقش پررنگی در ذهن شهروندان دارند.اینگونه فضاها از گذشته در شهرهای ایران وجود داشته اند و از مهم ترین قسمت های شهر بوده اند زیرا در آن تعاملات اجتماعی،اقتصادی،سیاسی و ... را انجام می دادند که متأسفانه با تغییر شیوه ی زندگی و نیازهای مردم ،رشد شهرها ورود مدرنیسم و صنعتی شدن شهرها شاهد کمرنگ تر شدن تعاملات مردم در میادین شهری هستیم به همین دلیل امروزه احیای مراکز و حفظ ویژگی ها و بازسازی هویت های فرهنگی و قومی مدنظر قرار گرفته است.

در طول تاریخ میدان عبارت از مکانی بوده(با ابعاد منظم یا نامنظم) که به عنوان محل فعالیت یا فعالیت هایی ایفای نقش میگردد و نامگذاری آن نیز گاهی به فعالیت اصلی میدان منسوب بوده است ، مثل میدان مشق ،میدان تره بار،میدان بازی و میدان رزم(نقی زاده ،1385).

هدف این پژوهش دستیابی به راهکارهایی جهت برگرداندن روح ، حس مکان و پویایی و همچنین افزایش تعاملات اجتماعی ، اقتصادی ، سیاسی و ... در گره ها و میدان های نوین شهری همچون میادین سنتی شهری در گذشته میباشد.میدان نقش جهان اصفهان و میدان گنجعلی خان کرمان با وجود دارا بودن تمامی ویژگی های مطلوب به عنوان نمونه های موردی این پژوهش در نظر گرفته شده اند.هر دو این میادین به لحاظ ابعاد ، تناسبات و عناصر موجود در آن ها (همجواری های میدان)تقریباً قابل مقایسه و تطبیق می باشند.

1. Kevin, Lynch

ضرورت انجام تحقیق:

همه عواملی که به عنوان عوامل موثر بر دگرگونی میدان‌ها معرفی شدند، سبب می‌گردند تا تغییرات عمده‌ای در کارکرد اجتماعی میدان‌ها و یا به عبارت بهتر در تقلیل توان آن‌ها برای دربر گرفتن یا برپایی فعالیت‌های اجتماعی و همین‌طور تضعیف هویت فرهنگی و تاریخی شهرها و همچنین تقلیل کیفیت بصری و محیطی و زیبانشناسی آن‌ها بروز نمایند (نقی زاده، 1385: 22-23).

که اجمالی از این ویژگی‌ها به شرح زیراند:

الف) اگرچه میدان‌ها می‌توانند به عنوان محل برقراری ملاقات به عنوان فضایی برای تعاملات اجتماعی ایفای نقش نمایند، اما به دلیل تغییرات کالبدی حادث در فضای آن‌ها از جمله نسبت اندک سطوح پیاده‌روها به سواره‌روها، شلوغی و ازدحام ناشی از عوامل مختلف، فقدان (مشکل بودن) دسترسی به فضای وسط میدان‌ها فقدان فضاهای مکث و موضوعاتی از این قبیل، امکان ایفای نقش تقلیل یافته است. ب) ظهور انواع آلودگی‌ها در میدان‌ها موضوعی است که کیفیت محیطی و زیبایی آن‌ها را به شدت تقلیل داده است. ج) پایانه شدن یا مجاورت میدان‌ها با پایانه‌ها، نقش‌های اصلی اجتماعی و فرهنگی آن‌ها را تضعیف نموده است. این اشکال وقتی شدت می‌یابد که برخی کاربری‌های عمومی و فرهنگی و حتی برپایی مراسم و آیین‌های اجتماعی و تاریخی از آن‌ها حذف شوند. د) تغییر نقش و کاربری میدان‌ها و اطراف آن‌ها سبب شده تا این فضاهای شهری دچار ازدحام شده و نقششان به عنوان فضای مطلوب شهری دچار ضعف شود علاوه بر این مسائل مربوط به حمل و نقل، استقرار برخی فعالیت‌ها در حاشیه‌ی آن‌ها عرض نامناسب (و غالباً اندک) پیاده‌روها، فقدان گشادگی و فضای ایستا، عدم امکان دسترسی به میان میدان و بسیاری موضوعات از این قبیل سبب ازدحام و شلوغی میدان‌ها تا حد خروج از توان تحمل انسان شده است، به نحوی که نه تنها امکان و تمایلی برای توقف در میدان‌ها وجود ندارد که فراتر از آن، شرایط حاضر افراد را به خروج سریع‌تر از آن وادار می‌کند.

ه) با ورود برخی از فعالیت‌های فرهنگی و تفریحی مانند رستوران‌ها، سینماها و پارک‌های عمومی به کشور، بنا به سنت تاریخی میدان‌ها که محلی برای تجمع کاربری‌های جمعی بوده‌اند، این کاربری‌ها نیز دربرنده یا مجاورت میدان‌ها استقرار یافته‌اند. این روند رسم پسندیده‌ای در جهت تقویت نقش میدان برای فعالیت‌ها و تعاملات اجتماعی بود، به شرط آنکه اولاً برخی امکانات تکمیلی از جمله پارکینگ و فضای باز لازم برای آن‌ها پیش‌بینی می‌شد و ثانیاً میدان‌ها مانند گذشته در اختیار انسان قرار داشت، اما به علت عدم رعایت این شروط و مضاف بر آن تقلیل وضعیت کیفی میدان گذشته، این وضعیت به صورت معضل و مشکلی برای میدان‌ها درآمده است.

و) فقدان منظر مطلوب و فرهنگی نیز ویژگی منفی بارز میدان‌ها است. به تقلید از الگوهای غربی، نقطه‌ی توجه ناظر به میانه‌ی میدان جلب و متمرکز شده است و مراکز میدان‌ها که عموماً در حلقه‌ی حرکت خودروها محصور هستند، به عصری غالباً مادی و تندیس‌هایی که کیفیت و معنای آن‌ها نیز بحث برانگیز و عموماً در وجه ناظری هستند اختصاص یافته است. (نقی زاده، 1385).

در حقیقت درکی که اکنون از میدان وجود دارد، همانی است که در ذهن همگان و به طور یکسان از تقاطع چند خیابان که میانه‌ی آن برای تفکیک حرکت سواره‌پدید آمده، هست که حضور انسان بر این فضای میانی تقاطع‌ها نه دارای معنی است نه موثر است و نه امن (نظری و همکار، 1390). لذا لزوم پرداختن به مشکلات میدان‌های امروزی امری ضروری به نظر می‌رسد.

پیشینه‌ی تحقیق:

پژوهش‌های انجام شده عمدتاً بخشی از اهداف تحقیق را پوشش می‌داد که در ادامه به آنها اشاره می‌شود:

الف) بذرافکن و گچ کوب (1390) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی نقش فضاهای عمومی در شکل‌گیری تعاملات اجتماعی به منظور ایجاد پایداری اجتماعی در شهرها» ارائه‌ی داده‌اند. این مقاله به انسان از بعد اجتماعی و به فضای عمومی از بعد ظرفی برای تعاملات اجتماعی می‌نگرد تا در نتیجه به آن دسته از معیارهای پایداری اجتماعی دست یابد که از طریق حیات جمعی انسان‌ها در شهر و فضاهای عمومی آن حاصل می‌گردد و فضاهای عمومی به دلیل جامعیت و قابلیت دسترسی برای همه می‌توانند برقرارکننده‌ی عدالت اجتماعی باشند و فعال نمودن این فضاها برای جذب اقشار مختلف جامعه موجب همبستگی، پیوند اجتماعی و همچنین ایجاد مکانی برای تولید و تکثیر فرهنگ می‌گردد ولی چیزی که بسیار دارای اهمیت است تطابق چنین فضاهایی با نیازها و خواسته‌ی شهروندان است که امکان حضور پیشینه‌ی شهروند در شهر را فراهم می‌سازد. بنابراین توجه به کیفیت کالبدی و عملکردی چنین فضاهایی برای افزایش تعاملات جمعی و همچنین تعریف و خلق رویدادهای مختلف فرهنگی و اجتماعی از سوی طراحان در فضاهای عمومی می‌تواند به القای حس تعلق خاطر و ایجاد خاطرات جمعی مشترک و بازیابی هویت جمعی شهروند در شهر کمک کند و شهرها و جوامع پایداری را به وجود می‌آورد.

ب) (قنبری، 1391) در طرح پژوهشی خود با عنوان «ارزیابی تأثیرات اجتماعی فرهنگی ساماندهی میدانها و معابر ولنجک، قائم، اوین، درکه و نیاوران» به بررسی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی اجرای این طرح در محالت مذکور پرداخته است. در این مطالعه از ترکیبی از روشهای کمی و کیفی استفاده شده است. در بخش کمی از پیمایش استفاده شده است و داده‌های مورد نیاز از تکمیل 400 نسخه‌ی پرسشنامه با سه گروه ذینفع شامل عابران، ساکنان و کسبه به عنوان ابزار گردآوری

اطلاعات استفاده شد و در بخش کیفی نیز از کارشناسان و مسئولان شهرداری و شوراییاری استفاده شده است. یافته های این محقق نشان میدهد که این میدان میتواند برجسته های مختلف اقتصادی، زیست محیطی، رفاهی، زیبایی منظر شهری و... تأثیرگذار باشد. اما از نتایج جالب توجه این طرح، تقویت روحیه همکاری و مشارکت در بین مردم، افزایش ارتباط مردم با همدیگر، ارتقای سطح تعاملات اجتماعی و افزایش اعتماد مردم به مسئولان است.

ج) (بهزادفر و طهماسبی، 1392) در مقاله ای با عنوان «شناسایی و ارزیابی مؤلفه های تأثیرگذار بر تعاملات اجتماعی تحکیم و توسعه ی روابط شهروندی در خیابان های شهری: نمونه ی مورد مطالعه ی سندنجد» بیان می کنند که میزان موفقیت فضاهای شهری با میزان استفاده از آن فضا و حضور انسان در آن متناسب است. در واقع معماری و شهرسازی باید به جای افتراق و جدایی در پی افزایش تعاملات اجتماعی و همبستگی انسانها باشد اما آنچه امروزه در اغلب فضاهای شهری با آن رو به رو هستیم، کاهش روابط و مشارکت اجتماعی ساکنان در این فضاهاست. این مقاله با یک تحلیل (رگرسیون) چند متغیره از طریق راهبرد همبستگی و تحلیل مطالعات کمی و از طریق بازدیدهای منظم روزانه و تکمیل 530 پرسشنامه و برداشت های میدانی به آزمون چندین مؤلفه و ویژگی های شخصیتی و رفتاری استفاده کنندگان میپردازد.

د) ارکیپ¹ (2002) در تحقیقی بر روی مراکز خرید به عنوان تحولات اخیر در سبک زندگی شهرنشینی ترکیه ای ها تمرکز کرده و جامع هی مورد مطالعه ی وی مرکز خرید Belkent در آنکارا پایتخت ترکیه بوده است. مصاحبه های عمیق و پیمایش با 6 گروه هدف زنان خانه دار، زنان کارمند، مردان کارمند، دانشجویان دانشگاه، نوجوانان و بازنشسته ها، صورت پذیرفت. نتایج حاصل از این تحقیق این فرضیه را که مراکز خرید به عنوان یک مکان فضایی پیش بینی شده و با نتیجه مطلوب، تغییرات در سبک زندگی شهرنشینی را به دنبال دارد. مراکز خرید به عنوان یک مکان پست مدرن با تغییرات در خرید، تقاضای مصرف و اوقات فراغت در شهروندان ترکیه ای تطابق پیدا کرده است. همزمان با تجددگرایی شهروندان ترکیه ای و تغییر در الگوی مصرف آنها مراکز خرید نتیجه ی مطلوبی را داشته است. بعضی از مزایای این توسعه از بقیه بیشتر بوده است، به عنوان مثال در این مطالعه مشخص شد که زنان خانه دار بیشتر در جهت تفریحی از این مراکز استفاده می کنند. نقطه مقابل آنها زنان کارمند هستند که به دلیل نداشتن وقت نمیتوانند اوقات فراغت خوبی را داشته باشند اما این مکان توانسته است برای هر دو گروه مکان امن و اوقات فراغت خوبی را مهیا کند. از سوی دیگر مرکز خرید مورد مطالعه برای مردم فقیر، منطقه نوعی دافعه ایجاد کرده است.

ه) ساک² (به نقل از تیموتی³، 2005) بر این باور است که مؤسسات خرده فروشی همچون مراکز خرید بزرگ همچون مگامال ها فقط مکانهایی که کالاها و خدمات در آنها ارائه میشوند، نیستند. بلکه آنها را همچنین مکان هایی میدانند که برای افزایش و تغییر الگوی مصرف ایجاد شده اند. این مکان های ایجاد شده عامل در جهت مصرف انبوه، بنیادی برای ساختن احساس ما از دنیای مدرن هستند. مکان و فضا، در تشکیل هویت های مصرف کننده به عنوان عناصر مهم دیده شده اند.

و) ایجلا اکرم⁴ در سال 2012 بررسی درباره ی «فضای عمومی به عنوان یک کاتالیزور» انجام داده است. این محقق بیان می کند که فضای عمومی به صورت کاتالیزوری مردم را قادر میسازد برای ساخت جوامع خود را متعهد سازند و در حقیقت این فضاها به انسجام بافت اجتماعی کمک کند. این پیمایش نشان میدهد که وجود فضاهای عمومی در جامعه ی فلسطین باعث شده است که اعتماد و شبکه های اجتماعی شکوفا شوند و پیشرفت اقتصادی را برای افراد، شرکت ها، محله ها به همراه داشته باشد. از سوی دیگر سرمایه ی اجتماعی میتواند به کاهش اثر عوامل مخل در توسعه ی اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی یاری رساند. در این طرح محقق درباره ی اندازه گیری کیفیت زندگی از طریق نظرسنجی در ایالات متحده نشان داده است که دو عنصر عمده در رضایت مهم است، اول از همه، کاهش جرم و جنایت و تیم های خیابانی و در مرحله ی دوم، فضای سبز و فضای عمومی است که در میزان رضایت افراد از زندگی تأثیرگذار است. این نشان میدهد که چگونه بسیاری از مردم آمریکا درک اجتماعی ای دربارهی مزایای روانی از فضای عمومی دارند. در نهایت، بدون توجه خاص به تأثیر فضاهای عمومی بر عناصر سرمایه ی اجتماعی، کاهش چنین فضاهایی در فرسایش شهروندی و تضعیف سرمایه ی اجتماعی محلی و منطقه ای تأثیرگذار خواهد بود.

نوآوری تحقیق:

با بررسی تاریخچه ی تعاملات اجتماعی متوجه میشویم که میدان در شهرهای ایرانی عموماً جایگاهی برای اجتماع مردم شهر و حومه، محل تبادلات اقتصادی و گهگاه نیز محل برگزاری ورزش و تفریحات جمعی، رژه سپاهیان، آگاهی رسانی جمعی و گاه تنبیه خاطیان و مجرمان بوده است؛ این روند رسم پسندیده ای در جهت تقویت نقش میدان برای فعالیت ها و تعاملات اجتماعی بوده است. تعاملات اجتماعی نقش موثری بر ارتباط و رفتار افراد دارد؛ لذا نوآوری پژوهش حاضر، بر

2.Erkip

3.Sache

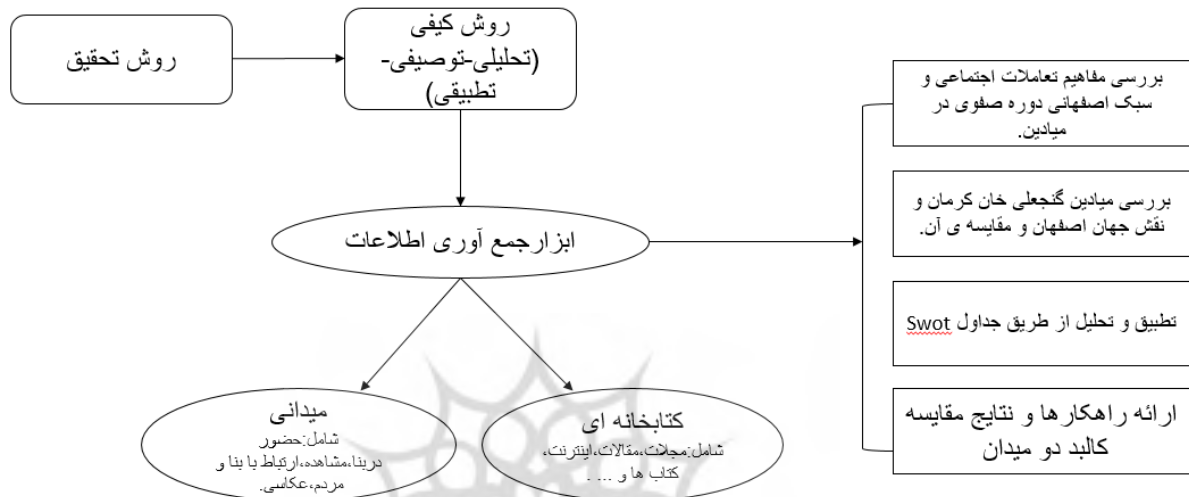
4.Timothee

5.Akram.ljla

کردن شکاف دانش در این زمینه بوده است که تعاملات اجتماعی از دست رفته در این میدان ها را مجدداً احیا کند و همچنین روح بخشی، ایجاد حس مکان و پویایی درگره ها و میدان های نوین شهری، همچون میادین سنتی شهری در گذشته میباشند.

روش تحقیق:

در این مقاله از روش کیفی (تحلیلی- توصیفی) در بستری از مطالعات کتابخانه ای و میدانی بهره گرفته شده است. در گام نخست به بررسی مفاهیمی همچون تعاملات اجتماعی و سبک اصفهانی دوره صفوی پرداخته شده و در گام دوم با استفاده از روش تحقیق تطبیقی به بررسی و تحلیل میدان (مکان های موفق شهری) چون میدان نقش جهان اصفهان و میدان گنجعلی خان کرمان پرداخته شده و ویژگی های مشترک آن ها به دست آمده و در انتها نیز راهکارهایی برای ارتقای تعاملات اجتماعی در این میدان ها در نظر گرفته شده است.

شکل شماره 1- روش تحقیق، (تنظیم: نگارنده، 1398).

تعاریف ویژه تحقیق:

1- تعامل اجتماعی

تعامل اجتماعی به معنای ایجاد رابطه بین دو نفر یا بیشتر است که به واکنشی میان آن ها منجر شود این نوع واکنش برای هر دو طرف شناخته شده است بنابراین روابط بدون معنا در زمره ی این تعریف قرار نمیگیرند. البته تعاریف دیگری نیز برای تعاملات اجتماعی وجود دارد به عنوان نمونه، تعامل اجتماعی و برقراری ارتباط ، میتواند یک موضوع فیزیکی، یک نگاه، یک مکالمه و ارتباط بین افراد باشد که خود مستلزم تعریف رویدادها و فعالیت های متناسب و در نتیجه نقش پذیری مردم در فضا و عضویت آن ها در گروه ها و شبکه های اجتماعی است. (دانشپور و چرخچیان، 1386: 22).

بسیاری از فعالیت های انسان شهری شده در فضاهای عمومی انجام میشود. این فضاها باید به گونه ای طراحی شوند که برقراری تعاملات سازنده را ممکن سازد. ارتباط و تعامل اجتماعی از طریق فعالیت های متنوعی در محیط صورت می پذیرد که مهم ترین آن ها عبارتند از:

منبع	شرح فعالیت	فعالیت
(نسبی، 1384: 33).	یکی از فعالیت های اجتماعی تماس و دیدار بین افراد و گفتگو و تبادل افکار بین آنهاست. در اینجا دیدار به معنای ملاقاتی است که از قبل برنامه ریزی شده و پس از انتظار در فضای خاصی صورت میگیرد.	دیدار
(نوذری و همکاران، 1383: 48).	یکی از علایق اساسی افراد توجه به افراد در محیط است. آن ها گاهی اوقات دوست دارند دیدار، گفت و شنود، مراسم عمومی و بازی جمعی داشته باشند و مکان های بدون مردم افراد را به وحشت می اندازد.	گفت و شنود
	وجود دسترسی های ساده به فضاهای عمومی در محیط مسکونی موجب جذب افراد و فعالیت ها به محیط می شود. پیاده رویی مهم ترین آمد و شد در محیط های مسکونی است که ضمن به ارمغان آوردن سلامتی و نشاط برای افراد، به فضاهای عمومی یا جمعی در محیط مسکونی جتب و جوش و	آمدوشد

		حرکت میبخشد و فعالیت هایی از قبیل دیدار و گفت و شنود را در این فضاها خوشایندتر کرده و مورد استقبال ساکنان قرار میگیرد.
4	مراسم عمومی	بعضی از مراسم و آداب اجتماعی و مذهبی میتوانند در فضاهای عمومی صورت گیرند مثل جلسات مشترک ساکنان، جشن ها و مراسم مذهبی.
5	بازی	یکی از فعالیت های متداول برای اغلب گروه های سنی بازی است. این فعالیت از بازی کودکان زیر نظر خانواده در محیط مسکونی آغاز شده و تا بازی افراد بزرگسال در مکان های عمومی تر گسترش می یابد (نسبی، 1384: 31).
6	ورزش	نوعی فعالیت فیزیکی که بستگی به تمایل فرد، وضعیت جسمانی و هدف نهایی او از ورزش دارد طراحی فضاها و امکانات ورزشی باید متناسب با محیط و شرایط آن باشد، تا حرکات ساده نرمشی، پیاده روی، شطرنج و غیره در آن صورت گیرد.
7	تفریح	هر گونه فعالیتی را که با قصد برطرف کردن نیاز اوقات فراغت صورت گیرد. هر تفریحی در این زمان انجام میگیرد ولی همه ی اوقات فراغت صرف تفریح نمیشود (نوذری و همکاران، 1383: 40). برخی از این فعالیت ها در عین ساده بودن، خاص تر هستند، مانند راه رفتن، ایستادن، نشستن، همچنین دیدن و گفتگو کردن. این فعالیت های پایه به عنوان نقطه ی شروع در نظر گرفته می شوند و در ادامه برای طیف وسیعی از دیگر فعالیت ها مانند بازی، ورزش و فعالیت های اجتماعی و ... بستر رشد و گسترش فراهم می کنند.

جدول شماره 1- فعالیت های موثر در ایجاد ارتباط و تعاملات اجتماعی. (تنظیم: نگارنده).

انجام شدن این فعالیت ها در فضای عمومی در گرو قابلیت های محیط در جذب افراد و افزایش تمایل آن ها به حضور در این فضاهاست.

تعریف مفهومی: تعامل به معنای ارتباط متقابل فعالان اجتماعی در قالب ها و فضاهای اجتماعی گوناگون است که در سطوح مختلف بروز و ظهور دارد.

2- سبک اصفهانی در شهرسازی دوره صفوی

سبک اصفهان، تحقق "آرمان شهر" دولت صفوی است که به علت ریشه داشتن در دگرگونی های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی زمان خویش نه چون یک حادثه گذرا که چون واقعه ای یادمانی پا به عرصه وجود می گذارد. شهر در سبک اصفهانی در دولت صفوی بیانگر امتزاج و آمیختگی سیاسی-عقیدتی مفاهیم دیوانی و مذهبی است، همانگونه که تبلور وحدت اجتماعی کار نیز میباشد. شهر یک جمع بندی کامل از دستاوردهای تاریخی است و به هیچ وجه به معنای "بازتولید" مفاهیم کهن نیست بلکه ابداعی مجدد و نوزایی این مفاهیم میباشد. (حبیبی، 1395). در شهرسازی سبک اصفهان، همه ی عناصری که قبلاً جدا جدا شکل گرفته بودند مانند بازار، ارسن های مذهبی، مجموعه کاخ-باغ ها، میدان حکومتی، مسیر درختکاری شده (چهارباغ) در یک جا گرد آمدند و ساماندهی شدند (فروتن، 1388). بارزترین ترکیب کلامی سبک اصفهانی در مجموعه های کالبدی-فضایی به کار گرفته می شود، بر این مبنا، هر مجموعه ی زیستی (شهر و یا روستا) از این پس دارای یک میدان یا مرکز ثقل (نه مرکز هندسی) خواهد بود. در هر رده ای از سلسله مراتب مکانی، اجتماعی و اقتصادی مجموعه و یا کانون زیستی، این میدان در چینه ای است که دولت صفوی از آن طریق خود را به جهان چیرامونی می نماید. عناصر اصلی حکومتی و دیوانی، مذهبی و اقتصادی و... در کناره های آن جای میگیرند. این میدان در عین حال مکان تقاطع گذر های اصلی و عبوری کانون نیز میباشد. این مرکز ثقل مکانی است که در آن دولت قاهر صفوی با تسلط تام بر مبانی اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی به نظارت بر امور و مراقبت بر اوضاع می نشیند. ایجاد مجموعه های شهری جدید در کنار شهرهای کهن به عنوان یک دستورالعمل در همه جا به کار گرفته می شود و مهر و نشان سبک اصفهانی را بر شهر های موجود می نهد (حبیبی، 1395). مجموعه گنجعلی خان کرمان (باستانی پاریزی، 1368)، نقش جهان اصفهان، نقش جهان قزوین و مجموعه ی صفوی در شیراز (توسلی و بنیادی، 1371) نمونه های برجسته این ساماندهی شهری هستند.

معرفی نمونه های موردی:

3-تاریخچه ی میدان های دوره ی صفوی

1-3 مجموعه گنجعلی خان کرمان

ارسن گنجعلی خان در کرمان در شیوه ی اصفهانی در سال های 1005 تا 1034 به فرمان گنجعلی خان فرماندار شاه عباس در کرمان ساخته شده و معمار آن استاد محمد یزدی بوده است. این ارسن دربرگیرنده ی مدرسه، کاروانسرا، حمام، آب انبار، ضرابخانه و مسجد است که همه گرداگرد یک میدان جای دارند (پیرنیا، 1387).

1) شاهکار معماری و مجموعه ای عالی از آثار باشکوه دوره ی صفوی.	<p>درباره ی ویژگی های مجموعه گنجعلی خان کرمان میتوان گفت:</p>
2) زمینی به اندازه ی 100*50 متر.	
3) واقع در مرکز شهر.	
4) مرکز تجمع مردم، برگزاری مراسم جشن و عزا، ابلاغ اعلانات حکومتی، معرکه گیری مرشدان و شعبده بازان.	
5) سه طرف میدان راسته بازارهای زیبای مسقف می گذرد. در پس راسته بازار و در ضلع جنوبی میدان، حمام قرار دارد در سمت شرقی مسجد و مدرسه یا کاروانسرای گنجعلی خان در سال 1007 ساخته شده است. در سمت شمالی، ضرابخانه قرار دارد همچنین آب انبار در ضلع غربی میدان واقع شده و در نهایت دو چهارسوق زیبا که بازسازی شده است در شمال غرب و جنوب غرب میدان قرار گرفته اند.	
6) وجود طاقنماهای آجری، کاشی کاری، فضای سبز، حوض آب و دیگر آثار دیدنی، بر زیبایی این میدان افزوده اند.	
7) نمای خارجی آن به سوی میدان مرکب از دکان ها و حجره های بازرگانان بوده که روی دیگرشان به بازار داخلی است.	
8) دارای طرح سنتی میدان-بازار بوده و از نظر نوع تاریخی در ردیف آگورا و فوروم است.	

جدول شماره 2- ویژگی های مجموعه گنجعلی خان کرمان. (تنظیم: نگارنده، 1398).

تصویر 1: میدان گنجعلی خان و بناهای اطراف آن، (منبع: شفیعی و همکاران، 1394). تحلیل: نگارنده.

2-3 میدان نقش جهان اصفهان

اصفهان در ابتدای دوره صفوی مورد توجه خاصی قرار میگیرد. صفویان این شهر را بسیار آباد کردند تا جایی که شاردن جهانگرد فرانسوی آن را برابر با لندن می داند. از زمان صفویه اندام های شهری مانند: چهارباغ، بازار قیصریه و میدان نقش جهان به جای مانده اند. (پیرنیا، 1387). این میدان در گذشته کمی بزرگتر بوده و بازارها، دهانه ها و تاق هایی که به میدان افزوده شده و آن را کوچکتر کرده است. در زمان شاه صفوی، این دهانه ها به مغازه تبدیل شده اند. (سلطان زاده، 1370). این میدان نمونه بدیل ارادت شیعه به مفاهیم علوی دین نبوی اسلام است، چنانچه از عملکردهای اصلی این میدان برمی آید این میدان ترکیبی متناسب و هماهنگ از فضاهای مذهبی، سیاسی، تجاری-اقتصادی و همچنین محلی است برای برپایی آیین های سنتی. (ابراهیمی، 1388).

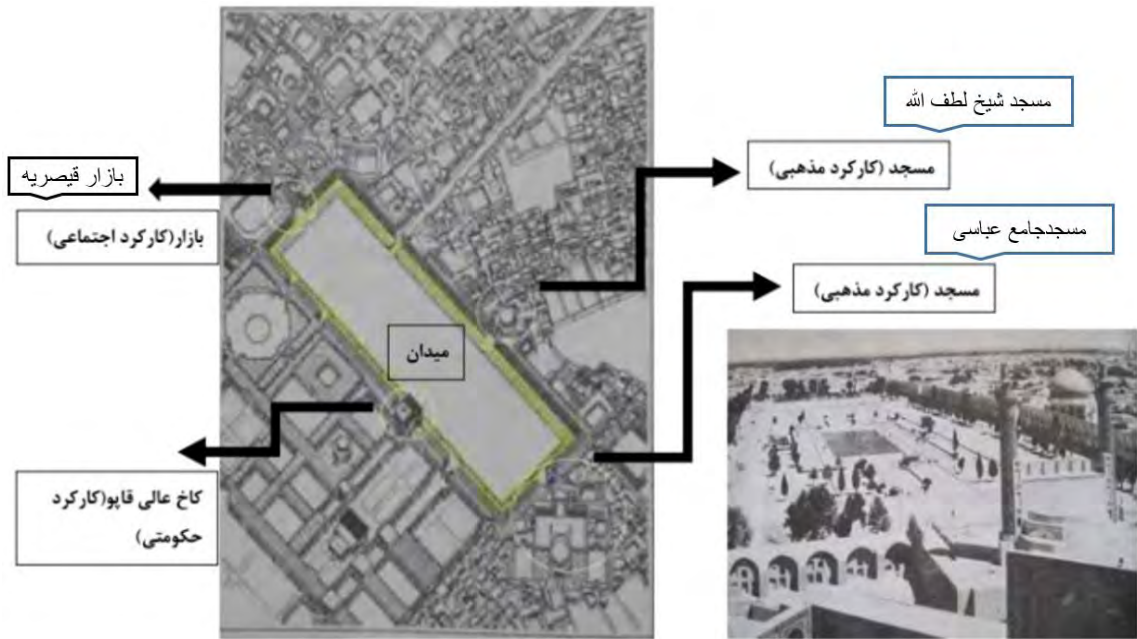
1) یکی از ارسن های بزرگ.	به طور کلی در مورد ویژگی های میدان نقش جهان میتوان گفت:
2) میدانی بزرگ دارای ابعادی حدوداً 500*150 متر و تناسب یک به سه.	
3) میدان دارای سه محور.	
4) محل بازی چوگان در گذشته، که هنوز میل های سنگی آن دیده می شود.	
5) در محور شرقی غربی مسجد شیخ لطف الله و عمارت عالی قاپو جای دارد.	
6) در محور سوم که شرقی غربی و در راستای خیابان چهل ستون بوده، ساختمان هایی قرار داشتند که ویران شده است.	
7) به گفته کمپفر طبقه همکف بازار، فعالیت های مختلف بازرگانی و اقتصادی و فضاهای فوقانی عملکرد مسکونی داشته و به مسافران غریب اجازه داده میشده است.	

جدول شماره 3- ویژگی های میدان نقش جهان اصفهان، (تنظیم: نگارنده، 1398).

کمپفر¹ همچنین به جزئیاتی پیرامون عملکرد تفریحی و ورزشی این میدان اشاره کرده است. به تاکید او علاوه بر نقالانی که در کنار دیوارهای مسجد شیخ لطف الله به پرده خوانی اشتغال داشته اند در بخش شمال میدان "هنرپیشگان، دلقک ها، کشتی گیرها، شاعران" و دسته هایی از مردم برای سرگرمی و وقت گذرانی گرد می آمدند. (کمپفر، 1712).

تاورنیه² دیگر جهانگرد اروپایی ضمن تایید این عملکرد از برپایی نمایش جنگ حیوانات در این میدان و شرط بندی گروه های خاص شهری در این مراسم حکایت کرده است (تاورنیه، 1336). از دیدگاه مفهوم و بنیاد طراحی این مجموعه نیز از خانواده آگورا و فروم بوده، تنها تفاوت میدان-بازار سنتی ایرانی و نمونه های کهن غربی اش را باید فقدان یادمان ها و یا فضایی ویژه که منحصر به تکریم حاکمان و یا برنمودن آرمان های حکومتی باشد، دانست. در میدان های سنتی ایرانی نام شاه یا حاکمی که بانی میدان بوده تنها در گوشه ای و بر کتیبه ای، به عنوان واقف ابنیه و یا میدان ذکر شده است. مجسمه و یادمانی انفرادی در کار نیست و بانی تنها مسلمانی شمرده میشود که توان ساختن میدان را داشته و خدایش بیامرزد. یادمان و مجسمه و آرمان گرایی فردی، ویژگی فرهنگ میدان سازی غرب بوده که بعداً به ما نیز رسیده است. (ابراهیمی، 1388).

6. Kaempfer
7. Tavernie

تصویر 2- دید هوایی به میدان از سمت مسجد جامع عباسی. (منبع: پیرنیا، 1387). تصویر 3- میدان نقش جهان و بناهای اطراف آن. (منبع: پیرنیا، 1387). تحلیل: نگارنده.

نام میدان	زمان احداث	سبک معماری	معرفی			میدان	ویژگی های	فضایی
			نمای شمالی	نمای شرقی	نمای غربی			
گنجعلیخان	صفویه	شیوه ی اصفهانی	ضرابخانه	کاروانسرا	آب انبار	حمام	درونگرا	پیاده محور
نقش جهان	صفویه	شیوه ی اصفهانی	بازار قیصریه	مسجد شیخ لطف الله	کاخ عالی قاپو	مسجد جامع عباسی	درونگرا	پیاده محور

جدول شماره 4- تحلیل کاربری های اطراف دو میدان. (نگارنده: 1398).

اکوسیستم	فضا و تصورات	فعالیت	فرم	گنجعلی خان
1. فضای سبز و حوض آب. 2. مقیاس انسانی.	1. عناصر شاخص. 2. طاقنماها، کاشی کاری ها، فضاهای سبز و حوض نمود فضاهای خاطره انگیز است.	1. بازار گنجعلی خان. 2. تنوع کاربری. 3. اجرای مراسم گوناگون اجتماعی.	1. بازار به عنوان بدنه ای از میدان. 2. ارتباط موثر با لبه. 3. خوانایی فضا.	
1. آرامش معنوی به واسطه فضای سبز و گیاهان. 2. جهت گیری اقلیمی مناسب و استفاده از شیب زمین. 3. حوض آب وسیع.	1. روایت تاریخ و فرهنگ گذشته ایران. 2. تعالی روح. 3. برپایی مراسم مذهبی و خاطره انگیز.	1. عمارت های اطراف میدان. 2. بازار قیصریه. 3. ترکیب مقیاس خرد و کلان. 4. قابل رویت بودن تمامی عناصر میدان.	1. ادغام میدان در بافت اطراف. 2. نفوذ قوی به میدان توسط بازار. 3. خوانایی فضا.	نقش جهان

1. توجه به شرایط اقلیمی و بهره گیری از آن در طراحی فضا و مبلمان. 2. حضور عناصری طبیعی جهت القا آرامش معنوی.	1. توجه به هویت بومی، تاریخی. 2. استفاده از عناصر خاطره انگیز و شاخص.	1. تنوع کاربری ها. 2. رویدادپذیری اجتماعی 3. وجود فعالیت های اقتصادی و جاذب جمعیت در بدنه ها.	1. روشنی و خوانایی فضا. 2. دسترسی آسان از بدنه ها به میدان. 3. نفوذپذیری کالبدی و بصری قوی عناصر بدنه از درون میدان.	ویژگی های مشترک
--	--	---	--	-----------------

جدول شماره 5-مقایسه تطبیقی و خصوصیات مشترک نمونه های معرفی شده بر اساس مولفه های مکان. (منبع: نگارنده، 1398).

راهکارهای کالبدی برای ارتقا تعاملات اجتماعی در میدان های شهری:

در این بخش راهکارهایی به منظور طراحی میدان شهری ارائه میشود و مواردی چون فرم، عملکرد و تجهیزات شهری به کار رفته در میدان مورد مطالعه و تحلیل قرار میگیرد.

در حال حاضر حتی در عالی ترین شهرهای جهان، فضای پارک ها به اندازه کافی متنوع نیستند. میتوان خصوصیات و ویژگی های یک میدان را با ویژگی های هنری، تفریحی و ... پارک تلفیق کرد و نوع خاصی از میدان ها را طراحی و اجرا کرد. در طراحی میدان همواره میبایست تنوع کاربری ها و فعالیت هایی که ممکن است در آن رخ دهد را مدنظر قرار داد. فضاهای بزرگتر میتواند فضاهای لازم برای نمایشگاه ها و اجرا ها را فراهم نمایند.

پس بررسی فرم میدان و ارائه راهکارهایی برای آن، اکنون نوبت به عملکرد های میدان میرسد در مورد عملکرد های میدان هم مواردی مطرح میشود: بستر میدان باید پذیرای فعالیت های متنوع در داخل محدوده ی خود باشد و این فعالیت ها در اطراف و کناره ها پراکنده نشوند. جنب و جوش شهروندان در داخل این فضا، خود به نوعی احساس توجه به مرکز و درگیر شدن با حس و حال فضا را می دهد. میدان شهری باید فضایی سرزنده و بانشاط باشد. کاربری های عمومی در بدنه های میدان باید مقید به ساعات اداری نباشند. مصالح سیمان و رستوران نسبت به ادارات و بناهای دولتی در جذب گروه های مردم موثرند از مسائلی که متضمن حضور طولانی تر شهروندان در میدان های شهری میشوند، ایجاد خدمات متنوعی هست که نیازهای فردی او را برطرف سازد مانند دسترسی به پارکینگ، وسایل نقلیه عمومی و ... وجود کاربری های خدمات رسانی و اوقات فراغت در میزان تداوم و حضور شهروندان در داخل فضا موثرند تنوع این قبیل کاربری ها (رستوران، تریا، قهوه خانه و ...) تنوع در سطح خدمات از نظر قیمت برای جلب اقشار در آمدی مختلف و همچنین در نحوه ی خدمات رسانی، چنان که آقای ویلیام وایت در کتاب «زندگی اجتماعی فضاهای شهری کوچک» به این نتیجه رسیده است که میدان های مجهز به خدمات غذایی نسبت به میدان های فاقد آن، افراد بیشتری را به خود جذب می نماید از طرف دیگر فعالیت های غیر مستمر در میدان به سرزندگی و نشاط در آن کمک میکند، فعالیت هایی همچون دست فروشی، دوره گردی و معرکه گیری که حضور آن ها همیشه همراه با صدا و تجمع گروه های کوچک شهروندان در اطراف آن هاست. در فضای میدان میبایست فضاهایی برای دست فروش ها در نظر گرفته شود به نحوی که به صورت آسان در معرض دید و دسترس بوده و در عین حال خارج از مسیر عبور و مرور افراد پیاده باشند برای فعالیت مستمر در میدان، بهتر است نوع و توزیع کاربری های بدنه آن به گونه ای باشد که بدنه های میدان کمتر خالی و خاموش بماند و بدنه های خاموش و غیرفعال در ساعات انتهایی شب پیوسته و طولانی نباشد. در زمینه ی تجهیزات شهری مورد استفاده در میدان نیز می توان این نکات را مورد توجه قرار داد. طراحی کالبدی فضا و عناصر مستقر در آن (مبلمان و پوشش گیاهی) میبایست هماهنگی لازم را داشته باشند. در طراحی میدان شهری میبایست به شرایط اقلیمی محل نیز توجه گردد. به عنوان مثال از فواره ها استفاده کرد که افراد بتوانند از طریق لمس، حرکت و بازی با آن ها ارتباط برقرار کنند، مجسمه ها میبایست در جایی قرار داده شوند که عبور و مرور عابران را مختل نکرده و باعث کور شدن زاویه ی دید نگردند. تجهیزات موجود در میدان به طولانی شدن حیات شبانه روزی آن کمک میکنند مانند وجود نیمکت برای نشستن، نورپردازی فضای میدان، حضور کیوسک های کوچک مطبوعات و خوراکی عناصر سبز و طبیعی و ... مهم ترین عنصر در جذب افراد تعداد نشیمنگاه های کافی است. بهتر است نشیمن گاه ها در موقعیت های مختلفی ایجاد شوند تا بتوانند نیازهای گروه های مختلف را برآورده سازند. میدان های شهری صحنه ی تبادل اطلاعات نیز می باشند. بخشی از این اطلاعات از طریق تعاملات بین شهروندان و بخشی از طریق تابلوهای اطلاعات تبادل می شوند. همیشه در پای این تابلوها شاهد گفت و گوی شهروندان راجع به خبرهای منعکس کننده خواهیم بود در محل قرارگیری این تابلوها، سطح مقطع آن ها، ارتفاع و ... توجه به مقیاس انسانی، فرم میدان و رفتار شهروندان در پای آن ها ضروریست. از جمله نکات مهمی که در انعطاف میدان های شهری موثر است یکپارچگی فضای میدان است. همچنین پیشنهاد میشود در طراحی میدان از ساکنان آن منطقه نظرسنجی وسیعی به عمل آید تا نیاز ها و خواسته های جامعه ی استفاده ی کننده از این فضا مشخص شود و طراحی میدان بر اساس نظر و آرای اکثریت مردم انجام پذیرد این مسئله علاوه بر اینکه به نوعی احترام به شهروندان بوده و در ارتقای فرهنگ شهروندی موثر است، از جملات آتی پس از طراحی نیز به طور چشمگیری میکاهد.

نتایج و یافته ها:

مجموعه گنجعلی خان		
نقاط قوت	نقاط ضعف	طرح های پیشنهادی
<p>1) نقش موثر بازار گنجعلی خان به عنوان پیوند بین مجموعه با شهر (عبور پیوسته ی مردم از بازار).</p> <p>2) دادن کاربری های جدید به عناصر مجموعه جهت حفظ نقش و عملکرد آن ها (به عنوان مثال تبدیل حمام به موزه مردم شناسی).</p> <p>3) تاثیر موثر گوناگونی کاربری ها در اطراف مجموعه جهت جذب کاربران مختلف با منظورهای متفاوت (به طور مثال وجود بازار و حضور مردم، کاروانسرا و تبدیل آن به دانشگاه و حضور دانشجویان).</p> <p>4) امکان ایجاد قدرت انتخاب به کاربران جهت رفتن از مکانی به مکان دیگر در این مجموعه.</p> <p>5) دادن کیفیت رنگ تعلق به راسته ی بازار توسط کسبه (طراحی سلیقه ای حجره ها توسط کسبه).</p> <p>6) وجود غنای حسی مطلوب در عناصر معماری مجموعه گنجعلی خان (تنوع تجربیات حسی جهت لذت استفاده کنندگان).</p> <p>7) حضور پیوسته دانشجویان معماری و مرمت در کاروانسرای این مجموعه و ارتباط آن ها با گردشگران و مراجعین در جهت توسعه تعاملات و گردشگری.</p>	<p>1) کم رنگ شدن فعالیت های تجاری در بازار مجموعه بخصوص بازار مسگرها.</p> <p>2) تبدیل آب انبار مجموعه به فضایی مملو از فاضلاب و بدون کاربری.</p> <p>3) قطع درختان موجود در مجموعه.</p> <p>4) دور بودن این مجموعه از سایر نقاط هدف گردشگری در کشور.</p> <p>5) ناهمخوانی فرهنگی کارکنان مجموعه با عملکردهای آن.</p> <p>6) صدور مجوز های ساخت و ساز در کاربری های تجاری در ارتفاع زیاد.</p>	<p>1) احیا و نگهداری مناسب از عناصر متروکه فعلی در این مجموعه با دادن کاربری جدید و متناسب با کاربری سابق آن.</p> <p>2) انجام عملیات مرمت و تجهیز و نگهداری از مجموعه با رعایت اصول مدیریت پروژه و ساخت و تقویت بناهای مورد مرمت قبل از انجام عملیات مرمت.</p> <p>3) ایجاد مراکز تجاری مناسب با بافت مجموعه و در نزدیکی این مجموعه جهت جذب و افزایش تعاملات مردم و تشویق به حضور در آن.</p> <p>4) جلوگیری از ساخت و سازهای در ارتفاع و حفظ خط آسمان در اطراف بافت تاریخی.</p> <p>5) حفاظت و نگهداری مناسب از عناصر و بناهای مجموعه.</p> <p>6) تجهیز هر چه بهتر این سایت تاریخی با ارزش با استفاده از کمکهای ملی و استانی.</p> <p>7) قابلیت برپایی انواع رویداد های هنری و فرهنگی- اجتماعی در این مجموعه با بهره گیری از پتانسیل های تاریخی سایت.</p> <p>8) ارتقا سطح واحدهای اقامتی در مجاورت مجموعه با توجه به وجود این واحدها در گذشته و نقش قابل توجه آن در بالا بردن تعاملات مردم.</p> <p>9) امکان احیای بخش هایی از بازار در ارتباط با توسعه گردشگری و ایجاد فرصت های جدید شغلی بر مبنای پتانسیل های تاریخی و فرهنگ غنی بومی با هدف حمایت از صنایع دستی.</p> <p>10) ارتقا سطح اطلاعات کارکنان مجموعه با استفاده از تجربه ی سایر شهر ها و مناطق که در امر جذب گردشگر موفق بوده اند.</p> <p>11) تعیین پتانسیل های مطلوب جهت تامین امکانات زیربنایی برای رفاه حال گردشگران و مراجعین.</p> <p>12) برگزاری جشنواره های ملی و بین المللی با هدف آثابی و شناساندن تاریخ و معماری غنی منطقه و نیز جذب توریسم.</p>

جدول شماره 6- جدول SOWT میدان گنجعلی خان کرمان (تنظیم: نگارنده، 1398).

میدان نقش جهان		
نقاط قوت	نقاط ضعف	طرح های پیشنهادی
<p>1) استفاده از آجر، گچ و کاشی به عنوان مصالح غالب در شکل گیری جداره های میدان و عملکردهای اطراف آن در فرم های متفاوت.</p> <p>2) استفاده از فضاهای نیمه باز در محل اتصال عملکردهای اطراف میدان.</p>	<p>1) تعاملات اجتماعی ضعیف و حضور جمعی کم رنگ در میانه ی میدان به دلیل فقدان برنامه ریزی ها و طرح های فرهنگی شهری و کشوری برای به عرصه کشاندن انسان امروزی به فضای میدان.</p> <p>2) وجود دو فضای شهری متضاد در طرفین مسیر نفوذپذیری به میدان نقش جهان و عدم تعادل</p>	<p>1) تعریف کاربری های متنوع و جدید در غرفه های بازار، مثل رستوران سنتی و احیای قهوه خانه های سنتی و تنوع در کاربری های موجود در بدنه ی میدان به نحوی که جاذب گروه های مختلف اجتماعی، سنی و ... باشد و از طرفی این کاربری های جدید با هویت میدان نیز در تضاد نباشند.</p>

<p>(2) طراحی انعطاف پذیر و چندمنظوره ی فضای میانی میدان با رویکرد فضای تجمع.</p> <p>(3) تمهید فضا جهت تشویق فعالیت های بدون فضا، مانند معرکه گیری و پرده خوانی، شب شعر و شاهنامه خوانی و ... به منظور ایجاد فضای دعوات کننده و برگرداندن روح زندگی به میدان و جلب توجه بیشتر به حیات داخل میدان.</p> <p>(4) ساماندهی کاربری های متنوع به لحاظ زمانی به نحوی که در طول شبانه روز در فضای میدان نقاط روشن و فعال داشته باشیم.</p> <p>(5) احیای عناصر ارزشمند پیرامون میدان که به نوعی تکمیل کننده ی فضای شهری میدان نقش جهان میباشند به طور مثال و با توجه به ظرفیت های ویژه ی کاروانسرای مقصودبیک به لحاظ بهره گیری نقاط مختلف آن از دید و منظر ارزشمند شهری نظیر گنبد مسجد جامع عباسی، گنبد شیخ لطف الله، عمارت عالی قاپو و ... نیز همسایگی بلافاصل آن با میدان نقش جهان، احیا و تبدیل آن به یک مجموعه ی اقامتی ممتاز شهری ضروری به نظر میرسد.</p> <p>(6) حفظ و تقویت کلیه ی نقاط خاطره انگیز و با ارزش فرمال، عملکردی و معنایی برای شهروندان.</p> <p>(7) احیای مسیر نهر آب پیرامون میدان، احیای حوضچه های مقابل درب مسجد جامع عباسی و سر در قیصریه، کفسازی مناسب و متناسب پیاده رو ها در طول مسیر نفوذپذیری به میدان به خصوص خیابان احمدآباد-حافظ.</p> <p>(8) هرگونه ساخت و ساز، مرمت و تغییر در میدان، حتی اسم آن ها بایستی جنبه های تاریخی و بار خاطراتی فضا را حفظ و تقویت نماید.</p> <p>(9) باز زنده سازی جایگاه ایوان های بازار با در نظر گرفتن ملاحظات مرمتی.</p> <p>(10) جلوگیری از نقض حریم خط آسمانی میدان به واسطه ی ساخت و ساز های بیش از این و نهایتاً جلوگیری از به خطر افتادن بیش از این منظر شهری میدان.</p> <p>(11) ایجاد وحدت و هماهنگی هر بیشتر کالبد و فضا و عناصر مستقر در آن به منظور توجه بیشتر به حیات داخل میدان.</p> <p>(12) اجرای سمینارها، همایش های ادبی، هنری، فرهنگی و مذهبی و گالری ها جهت ایجاد فضایی دعوت کننده در میدان.</p> <p>(13) برپایی جشن های ملی و مذهبی در میدان و برگردان روح نوستالژیک به میدان و احیای منظر جمعی.</p>	<p>فضایی در طرفین منتهی به این فضای عمومی.</p> <p>(3) عدم تعریف کاربری های جدید، در عین حال جذاب و دعوت کننده و متناسب با هویت و فضای میدان در بدنه های آن، که بتوان به جذب بیشتر گردشگران و مردم بیانجامد.</p> <p>(4) تخریب عناصر پیرامونی و تکمیل کننده ی میدان، همچون کاروانسرای مقصود بیک.</p> <p>(5) گسسته شدن چهل و پنج ساله ی ارتباط کالبدی بین میدان نقش جهان و میدان کهنه ی شهر که از طریق بازارهای سرپوشیده برای طی طریق بصورت پیاده انجام میشد و به نوعی قطع ستون فقرات شهر برای مدتی کارکرد میدان را به شدت تحت الشعاع قرار داده بود.</p> <p>(6) فقدان ارتباط قوی و شاخص میان میدان نقش جهان و بافت کهن اطراف میدان که در مسیرهای شاخص و در دسترسی های پیاده به میدان نمود می یابد (که البته امروزه به دنبال رفع این مشکل هستند).</p> <p>(7) نقض حریم خط آسمانی میدان به واسطه ی ساخت و سازها و کم رنگ شدن جلوه ی شهری میدان.</p> <p>(8) عدم توجه کافی به ارزش های محوری اصلی میدان (محور طولی قیصریه تا مسجد جامع عباسی) و ایجاد موانع کالبدی و بصری غیرضروری در این مسیر (همچون تیرچه های برق و میله های پرچم، ایستگاه های پلیس و دوچرخه و شهرداری، تابلوهای اطلاعاتی و ...)</p> <p>(9) تهدید کارکرد عناصر مسلط موجود در میدان که خط دید را از افق بازگردانده هو به خود جذب می کنند و احساس حضور در فضایی مخصور را القا می نمایند، از طریق ایجاد موانع بصری غیرضروری.</p> <p>(10) عدم مطابقت کارکرد و عملکرد میدان با هویت تاریخی میدان.</p> <p>(11) فروش صنایع دستی چینی در میدان و تغییر کاربری برخی غرفه های میدان و تبدیل آن ها به مکانی برای فروش اجناسی که با هویت میدان در تناقض است.</p>	<p>(3) فرارگیری میدان مطابق با رون اصفهان و استفاده درست از تابش آفتاب و وزش باد.</p> <p>(4) وجود سکوهای سنگی در نقاط مختلف میدان جهت نشستن افراد.</p> <p>(5) عدم امکان دسترسی سواره به داخل میدان.</p> <p>(6) استفاده ی بهینه از فضاهای موجود و عدم وجود فضاهای بدون استفاده.</p> <p>(7) فرارگیری عملکردهای مختلف مذهبی و تجاری در میدان و همچنین برگزاری مناسبات فرهنگی-مذهبی در میدان سبب شده تا به عنوان یک فضای جمعی از آن استفاده شود.</p> <p>(8) فرارگیری عملکردهای مذهبی، حکومتی و اقتصادی در اطراف میدان سبب ایجاد ارتباط و تجمع بیشتر افراد در این میدان میشود.</p> <p>(9) فضای میانی میدان این امکان را فراهم می کند تا در زمان های مختلف و با توجه به نیازهای متفاوت شکل دهنده ی فعالیت های گوناگون باشد.</p> <p>(10) محصوریت میدان و مشخص بودن حدود آن توسط جداره ها سبب شده است تا مکانی برای تفریح افراد و به عنوان یک فضای جمعی، مکان مناسبی برای جمع شدن آن شود.</p> <p>(11) استفاده از آب و گیاه در فضای میانی و ایجاد آسایش حرارتی.</p>
---	--	--

جدول شماره 7- جدول سوات میدان نقش جهان اصفهان (تنظیم: نگارنده، 1398).

بحث و نتیجه گیری:

فضاهای شهری یکی از عناصر ساخت فضایی شهر هستند که همراه با تاریخ یک ملت شکل گرفته و در طی زمان و همراه با تاریخ آن ملت دگرگون می شوند. از طرفی آنچه که بیش از هر معیاری یک شهر را از سایر شهرها متمایز میکند، میزان سرزندگی و حضور شهروندان در فضاهای عمومی آن شهر است. یک شهر و فضاهای عمومی و در دسترس آن، چگونه به نیازهای شهروندان خود پاسخ گفته و چه تصویری از خود بر ذهن شهروندانش به یادگار گذاشته است. فضاهای عمومی از عوامل عمده ای هستند که در تعیین هویت شهر نقش اساسی داشته و باعث گردهمایی و ملاقات ساکنین هر محدوده شهری میشوند. بدون این فضا روح زندگی و اصالت اجتماعی در چشم به هم زدنی از بین می رود.

با توجه به این که امروزه نقش فضاهای شهری در ایجاد امکان بروز تعاملات میان شهروندان و ارتقای کیفیت زندگی آن ها بر همگان روشن شده است، در نظر گرفتن تمهیداتی برای برخورداری از میدان های واجد هویت و مناسب به لحاظ کارکردی و اجتماعی بسیار حائز اهمیت و ضروری می نماید. این عرصه های مهم شهری باید به گونه ای طراحی شوند که علاوه بر نشان دادن هویت شهر، پاسخگوی شرایط و مقتضیات امروز نیز باشند. با توجه به آنچه در این مقاله ذکر شد تلاش گردید با توجه به بررسی میدان ها و نقش و کارکرد هر کدام از آن ها راهکارهایی کاربردی برای احیا و تجدید میدان هایی که کیفیت فضایی خود را از دست داده یا در حال تعضیف شدن هستند ارائه شود. این راهکارها عام بوده و میتوان در شرایط و مکان ها و زمان های متفاوتی بسته به نوع موضوع به کار گرفته شوند و نیز برای طراحی میدان های شهری جدید مورد استفاده قرار بگیرند.

ردیف	راهکارهای کالبدی موثر در میدان گنجعلی خان کرمان	راهکارهای کالبدی موثر در میدان نقش جهان اصفهان	راهکارهای کالبدی موثر در میدان های شهری
1	حفاظت و نگهداری مناسب از عناصر و بناهای مجموعه.	باز زنده سازی جایگاه ایوان های بازار با در نظر گرفتن ملاحظات مرمتی.	فعالیت کاربری های مختلف و وجود حس پویایی میدان در طول شبانه روز.
2	جلوگیری از ساخت و سازهای در ارتفاع و حفظ خط آسمان در اطراف بافت تاریخی.	طراحی انعطاف پذیر و چندمنظوره ی فضای میانی میدان با رویکرد فضای تجمع.	اختصاص دادن قسمتی از میدان و طراحی فضاهای نمایشگاه های موقت.
3	قابلیت برپایی انواع رویداد های هنری و فرهنگی-اجتماعی در این مجموعه با بهره گیری از پتانسیل های تاریخی سایت.	ایجاد وحدت و هماهنگی هر بیشتر کالبد و فضا و عناصر مستقر در آن به منظور توجه بیشتر به حیات داخل میدان.	تغییر کاربری ساختمان ها و بناهای مجاور میدان به فضاهای عمومی، فرهنگی و اجتماعی.
4	ارتقا سطح واحدهای اقامتی در مجاورت مجموعه با توجه به وجود این واحدها در گذشته و نقش قابل توجه آن در بالا بردن تعاملات مردم.	ساماندهی کاربری های متنوع به لحاظ زمانی به نحوی که در طول شبانه روز در فضای میدان نقاط روشن و فعال داشته باشیم.	برنامه ریزی و طراحی مناسب پوشش گیاهی میدان جهت ایجاد سایه و دید و منظر.
5	ایجاد دسترسی مناسب به مجموعه و اسکان مطلوب گردشگران (زیرساخت های شهری مناسب نظیر: مسیرها، پارکینگ اتومبیل، هتل و...)	جلوگیری از نقض حریم خط آسمانی میدان به واسطه ی ساخت و ساز های بیش از این و نهایتا جلوگیری از به خطر افتادن بیش از این منظر شهری میدان.	طراحی و قرار دادن المان ها و مبلمان های مناسب جهت راحتی و آسایش و همچنین جذابیت و خاطره انگیزی میدان.
6	احیای فعالیت های تجاری در بازار مجموعه جهت حفظ نقش بازار در پیوند مجموعه با مردم.	هرگونه ساخت و ساز، مرمت و تغییر در میدان، حتی اسم آن ها بایستی جنبه های تاریخی و بار خاطراتی فضا را حفظ و تقویت نماید.	محصولیت به اندازه ای باشد که بدنه ها صلب نباشد و خط آسمان حفظ شود.
7	ارتقا سطح اطلاعات کارکنان مجموعه با استفاده از تجربه ی سایر شهر ها و مناطق که در امر جذب گردشگر موفق بوده اند.	احیای مسیر نهر آب پیرامون میدان، احیای حوضچه های مقابل درب مسجد جامع عباسی و سر در قیصریه و کفسازی مناسب.	شاخص نمودن عناصر کالبدی خاطره انگیز.

جدول شماره 8- راهکارهای کالبدی موثر برای ارتقا تعاملات اجتماعی در میدان های شهری. (تنظیم: نگارنده، 1398).

چگونگی طراحی فضاهای سبز، آسمان، تندیس ها و مجسمه ها مورد استفاده در میدان های شهری در میدان های شهری در ایجاد تعادل محیطی، آرامش روانی شهروندان و زیباسازی شهرها نقش مهمی بازی می کند. این عنصر که فعالیت های مختلف فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و ... همواره در آن جریان داشته، همیشه با قلب تاریخ شهر تپیده و سرگذشت شهرها را رقم می زده است. در طراحی و برنامه ریزی میدان ها باید جایی برای مشارکت و تاثیرگذاری شهروندان گذاشت و حس مشارکت را به نوعی در بین آن ها تقویت کرد.

تجربه نشان داده که یک فضا و یا عنصر معماری در کسانی که در آن تاثیر گذاشته اند، احساس تعلق بیشتری ایجاد می کند تا بر کسانی که هیچ دخالتی در ایجاد آن نداشته اند (پاراحمدی، 1387: 249).

در آخر باز هم تاکید میشود که برنامه ریزی های مناسب و متناسب با زمانه، نیاز ضروری میدان های امروزی برای به عرصه کشاندن انسان قرن بیست و یکمی به فضا است، انسانی که از یک طرف گرفتاری های مدرنیته و از طرف دیگر تکنولوژی های عصر حاضر او را احاطه کرده اند و تمایل او را برای حضور در عرصه ی فضاهای شهری، به شدت کاهش داده اند. بنابراین اگر بخواهیم شهروندان امروزی را هر چه بیشتر درگیر حیات اجتماعی فضاهای شهری نماییم باید سعی کنیم تنوع را در کارکرد، فعالیت ها، زمان های استفاده از فضا و گروه های مخاطب فضا را بالا ببریم.

منابع:

- 1) ابراهیمی، محمد حسن: (1388)، میدان فضاهای تعریف نشده شهرهای ایرانی، هویت شهر، دوره سوم، شماره 4، ص 107-120.
- 2) باستانی پاریزی، محمد ابراهیم: (1368)، گنجلی خان، انتشارات اساطیر تهران، چاپ سوم، تهران.
- 3) بذرافکن، کاوه و مریم گچ کوب: (1390)، بررسی نقش فضاهای عمومی در شکل گیری تعاملات اجتماعی به منظور ایجاد پایداری اجتماعی در شهرها، همایش ملی <http://www.civilica.com/paper-NCCEAPEM>، عمران، معماری، شهرسازی و مدیریت انرژی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اردستان.
- 4) بهزادفر، مصطفی و ارسلان طهماسبی: (1392)، شناسایی و ارزیابی مولفه های تاثیرگذار بر تعاملات اجتماعی تحکیم و توسعه روابط شهروندی در خیابان های شهری: نمونه ی مورد مطالعه سنندج، ماهنامه باغ نظر، دوره 10، شماره 25، ص 17-28.
- 5) پاکزاد، جهانشاه: (1386)، راهنمای طراحی فضاهای شهری، انتشارات شهیدی، چاپ دوم، تهران.
- 6) پیرنیا، محمد کریم: (1392)، مترجم: غلامحسین معماریان، (1387)، معماری ایرانی، انتشارات سروش دانش، چاپ پانزدهم، تهران.
- 7) تاورنیه، ژان باتیست: (1664)، سفرنامه تاورنیه، مترجم: حمید ارباب شیرانی، (1383)، نشر نیلوفر، چاپ اول، تهران.
- 8) توسلی، محمود: (1364)، «شهرهای کویری، تحلیل فضا-بصری» در نظری اجمالی به شهرنشینی و شهرسازی در ایران، به کوشش یوسف کیانی، جهاد دانشگاهی تهران.
- 9) توسلی، محمود و ناصربنیادی: (1393)، طراحی فضای شهری: فضاهای شهری و جایگاه آن ها در زندگی و سیمای شهری، مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران، چاپ سوم، تهران.
- 10) حبیبی، سیدمحسن: (1395)، از شارتا شهر (تحلیلی تاریخی از مفهوم شهر و سیمای کالبدی آن تفکر و تاز، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ دهم، تهران.
- 11) دانشپور، سیدعبدالهادی و مریم چرخچسان: (1386)، فضاهای عمومی و عوامل موثر بر حیات جمعی، فصلنامه ی باغ نظر، دوره 4، شماره 7.
- 12) سلطان زاده، حسین: (1370)، فضاهای شهری در بافت های تاریخی ایران، انتشارات دفتر پژوهش های فرهنگی، چاپ اول، تهران.
- 13) صادقی، علی رضا و فریال احمدی: (1396)، خوانش مولفه های مکان در طراحی محیط شهری (نمونه موردی: میدان های تاریخی نقش جهان، گنجلی خان، دل کمپو و گراندپلیس)، علوم و تکنولوژی محیط زیست، ویژه نامه ی شماره 5، دوره 19، شماره ص 566.
- 14) عباسی، بشری و محمدرضا بمانیان: (1396)، مقایسه تطبیقی میدان نقش جهان اصفهان و امام حسین (ع) تهران بر اساس روابط پایداری اخلاق مدار، فصلنامه ی علمی-پژوهشی قطب معماری اسلامی، شماره 4، دوره 5، ص 84-87.
- 15) علیپور، عباس و فاطمه حسینی: (1392)، تحلیل راهبردی از نقش و عملکرد عناصر معماری میدان گنجلی خان کرمان، کنفرانس ملی معماری و فضاهای پایدار، دوره اول، مشهد مقدس.
- 16) فروتن، منوچهر: (1388)، تحلیلی از فضاهای شهری از تبریز ایلخانی تا اصفهان صفوی (بررسی زمینه های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی)، نشریه هویت شهر، سال سوم، شماره 4، ص 95-106.
- 17) قنبری، علی: (1391)، ارزیابی تاثیرات اجتماعی فرهنگی ساماندهی میداين و معابر و لنجک، قائم، اوین، درکه و نیاوران، تهران: معاونت اجتماعی و فرهنگی شهرداری منطقه ی 1.
- 18) کمپفر، انگلبرت: (1350)، سفرنامه کمپفر، مترجم: کیکاووس جهانداری (1363)، نشر خوارزمی، چاپ دوم.
- 19) نژادستاری، سعیده: (1390)، نقش میدان های شهری و بررسی اوقاب ناشی از تنزل جایگاه آن در شهرهای امروز با تاکید بر شهرهای ایرانی، فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات شهر ایرانی اسلامی، شماره 3، دوره اول، ص 70-75.
- 20) نسبی، فاطمه: (1384)، مسکن کوچک در مقیاس محله، دفتر مطالعاتی مبانی برنامه ریزی و طراحی محیط مسکونی، گروه مطالعات مسکن و توسعه ی شهری، تهران، شرکت سرمایه گذاری ساختمان.
- 21) نظری، سلدا و راضیه رضاییگی ثانی: (1390)، میدان فضایی برای بروز تعاملات اجتماعی و راهکارهای طراحی آن، سومین همایش ملی عمران شهری، سنندج، دانشگاه آزاد اسلامی واحد سنندج، ص 8-1.
- 22) نقی زاده، محمد: (1385)، تاملی در روند دگرگونی میدان در شهرهای ایرانی، نشریه علمی-پژوهشی هنرهای زیبا، شماره 25، ص 15-24.

- 23) نودری، شعله و ندا رفیع زاده و فرامرز داعی نژاد: (1383)، مبانی طراحی فضاهای باز محیط مسکونی متناسب با شرایط سالمندان، مرکز تحقیقات ساختمان و مسکن، تهران.
- 24) یاراحمدی، امیر: (1378)، به سوی شهرسازان انسانگرا، انتشارات پردازش و برنامه ریزی شهری، 249.
- 25) یزدانفر، سیدعباس و سیدباقر حسینی و مصطفی زرودی: (1390)، فضاهای عمومی و افزایش تعاملات اجتماعی؛ مطالعه ی موردی: مجتمع مسکونی کوثر و فاز دو مجتمع مسکونی اکباتان، مدیریت شهری، شماره 32، ص 7-22.

25) Lynch, Kevin (1960), The Image of city, Cambridge, Milt press.

